

ŽELJKA BRLOBAŠ

Institut za hrvatski jezik

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

zbrlobas@ihj.hr

MORFOLOŠKA OBILJEŽJA BROJEVA U GOVORIMA KAJKAVSKOGA NARJEČJA NA PRIMJERU IZABRANIH KAJKAVSKIH DIJALEKTNIH RJEČNIKA

U radu se analiziraju pojedina morfološka obilježja brojeva kao vrste riječi na odabranom korpusu objavljenih rječnika kajkavskih govora. Analizira se sklonidba glavnih brojeva od *jedan* do *četiri*, te posebice od *pet* dalje, sročnost imenica muškoga roda u NAV uz glavne brojeve *dva*, *tri* i *četiri*, uporaba broja *jezero* i ostvaraj brojevnih pridjeva i brojevnih imenica.¹

1. Uvod

U ovom se radu propituju pojedina morfološka obilježja brojeva na odabranom korpusu objavljenih rječnika kajkavskih govora² i u domeni jezičnih obilježja svojstvenih govorima kajkavskoga narječja. Napominjemo da bi sustavan i cjelovit opis svih morfoloških obilježja brojeva prelazio opseg ovoga rada, stoga se analiza usmjeruje samo na pojedina izdvojena morfološka obilježja brojeva koja se u domeni odnosa gramatike i rječnika mogu uočiti na temelju leksikografskih izvora objavljenih dijalektnih rječnika kajkavskih mjesnih govora. Pritom, metodološki, izostanak primjera za pojedino morfološko obilježje brojeva ne uvjetuje činjenicu da ono nije svojstveno određenomu mjesnom govoru.

¹ Kratka inačica analizirane teme ovoga rada izlagana je na *14. znanstvenom skupu o hrvatskim dijalektima*, Zagreb, 1. i 2. prosinca 2021. godine.

² Prema korpusu rječnikā zastupljeni su mjesni govori u okviru goranskoga, gornjolonjskoga, donjosutlanskoga, podravskoga, međimurskoga, srednjozagorskoga, varaždinsko-ludbreškoga dijalekta kajkavskoga narječja (usp. podjelu prema Lončarić 1996, 2005). Popis izvora rječnikā i njihovih pokrata naslova (prema abecednomu redu pokrate) v. na kraju teksta.

S obzirom na to da je analiza nastala na temelju građe iz odabranih dijalektnih rječnika, a ne na temelju provedena terenskoga istraživanja ili građe iz dijalekto-
loških upitnika, svjesni smo činjenice o mogućoj metodološkoj kritici pristupu,
no napominjemo:

1. rječnička je građa samo izvor morfoloških, sintaktičkih i semantičkih jezičnih podataka koje smatramo dijalektno relevantnim³

2. leksikografski opis brojeva kao vrste riječi u pojedinom rječniku kao izvoru nije predmet analize.

Pristup se u ovoj analizi temelji na dosad uvriježenoj gramatičkoj podjeli brojeva u koje se uvrštavaju glavni i redni brojevi, brojevni pridjevi i brojevne imenice.⁴ Analizira se ostvaraj sklonidbe glavnih brojeva od *jedan* do *četiri*, te posebice od *pet* dalje, sročnost imenica muškoga roda u NAV uz glavne brojeve *dva*, *tri* i *četiri*, uporaba broja *jezero*, ostvaraj brojevni pridjeva i brojevni imenica te nominativne konstrukcije sa zamjenicama u odnosu glavnoga broja / brojevne imenice.

2. Teorijski okvir i metodološko polazište

U gramatičkim opisima brojevi se tradicionalno izdvajaju u posebnu vrstu riječi⁵ »premda se morfološki i sintaktički nerijetko dadu razvrstati drugačije te su unutar sebe nerijetko nehomogeni« (Marković 2012: 463). Neovisno o tome je li se u gramatičkim opisima izdvajaju ili ne u posebnu vrstu, oni se po svojim obilježjima »pribrajaju ili imenicama ili pridjevima ili priložima« (Pranjeković 2004: 29). Pitanje pripadnosti, rasporeda ili svrstavanja pojedinih oblika brojeva po kategorijalnim svojstvima (roda, broja i padeža) određenoj vrsti riječi podložno je stalnomu kritičkomu propitivanju. Tako se npr. u Pranjeković (1982: 29) primjeri brojeva raspoređuju po imenicama (npr. *tri*), pridjevima (npr. *treći*) ili priložima (npr. *triput*); u Pranjeković (2004: 29) brojevi se svrstavaju u imenice (npr. *tisuća*, *dvojica*, *trećina*), pridjeve (npr. *jedan*, *prvi*, *troji*) i priloge (npr. *devet*, *jedanput*, *dvostruko*), a u Pranjeković (2021: 23) brojevi mogu biti imeničke (npr. *tri* ili *sto*), pridjevske (npr. *prvi* ili *dvoji*) ili priložne riječi (npr. *triput* ili *dvostruko*).

³ Jezična su obilježja brojeva kao vrste riječi u govorima kajkavskoga narječja, prema korpusu izvora objavljenih kajkavskih dijalektnih rječnika, za analizu moguća prema: 1) navedenim oblicima u morfološkom dijelu rječničkoga članka, a takvi su podatci ovisni o zadanoj metodologiji leksikografske obrade i prema tomu nisu eksplicitni u svim rječnicima kao izvorima, 2) oprijemljenjima u a) rječničkom članku kojemu je broj u natuknici ili b) rječničkim člancima ostalih vrsta riječi, gdje se brojevi pojavljuju sporadično, odnosno posredno ili sekundarno.

⁴ Brojevne imenice u ovoj analizi obuhvaćaju i one primjere koji se u Barić i dr. (1997) nazivaju zbirnim brojevima.

⁵ Između ostaloga, postoji tvrdnja da »brojevi kao zasebna vrsta riječi zapravo ne postoje, a njihovo izdvajanje kao vrste riječi samo je plod gramatičarske tradicije« (Raguž 1997: 104).

Razvidno je da razlike proizlaze i s „uvrštavanjem” pojedinih primjera glavnih brojeva, koji su svrstani u imenice (*tri*, *sto*), pridjeve (*jedan*) i priloge (*devet*) s obzirom na njihova strukturna obilježja.⁶

Što se tiče terminoloških određenja, brojevi kao vrsta riječi smatraju se dijelom veće cjeline, tj. brojevnih riječi (brojevnih izraza). Pritom u gramatičkim opisima hrvatskoga jezika valja naglasiti i svojevrsnu neujednačenost pristupu onim jedinicama koje se gramatički opisuju unutar brojeva kao vrste riječi i koje su zapravo *oblici* (ili *vrste*) brojeva. Ipak, u novijim gramatičkim opisima ustaljeni su gramatički pristupi koji obuhvaćaju *glavne brojeve*, *redne brojeve*, *brojevne imenice* i *brojevne pridjeve*, a ponešto se razlikuje pristup opisu *zbirnih brojeva*. Svjesni smo činjenice kritičkih osvrta na pojedine tvrdnje dosadašnjih gramatičkih opisa brojeva. Tako se u Tafra (2005a: 53), između ostaloga, tvrdi da »za početak bi bilo vrijeme da hrvatski jezični priručnici jasno razdvoje zbirne brojeve od brojevnih pridjeva«. ⁷ Zbirni brojevi kao oblici (tj. vrste) brojeva kao vrste riječi samostalno se opisuju npr. u Barić i dr. (1997) prema dočetcima *-oje*, *-ero* (*-oro*). U Silić i Pranjković (2005: 145) izuzeti su iz samostalne skupine i prema dočetcima *-oj(e)* i *-er(o)* uvršteni su u brojevne imenice. S obzirom na problem zbirnih brojeva u pristupima gramatičkomu opisu u jezikoslovnom promišljanju tvrdi se da bi »opis brojevnih riječi bio mnogo jednostavniji kad bi se oni iz njega jednostavno uklonili« (Marković 2012: 484). Tako se u Marković (2012: 488) opisuju kao *brojevne imenice za raznospolno, za neživo te za nebrojivo* (npr. *dv-oj-e*, *čtv-er-o*) i zaključuje se da Tafra »tu kategoriju zove *zбирnim brojevima*. Čini se da je opis jednostavniji ako se pretpostavi da su to imenice – kao i sve druge imenice imaju samostalno značenje (pa mogu stajati samostalno) i mogu dobiti determinatore (*ovo dvoje*, *sve troje*, *sve petero* i sl.) te su po tome jednake imenicama tipa *dvojica*«. ⁸

Kritički se pristupa i činjenici da se »često pod brojevima obrađuju riječi koje pripadaju drugim leksičko-gramatičkim razredima« s tvrdnjom »da nema nikakva razloga da u morfologiji tzv. brojevne imenice, brojevni pridjevi i brojevni prilozi ne budu obrađeni kao imenice, pridjevi i prilozi« (Tafra 2005a: 42), što nailazi na zaključak da je »to gledište teško u potpunosti prihvatiti. (Usp. B.

⁶ Raguž (1997: 104) npr. glavne brojeve svrstava u brojevne pridjeve (zajedno uz redne i zbirne brojeve). O razlikama u pristupu svrstavanju npr. riječi *dvoje* u hrvatskim jezičnim priručnicima v. Tafra (1989: 234, 2005a: 42–43).

⁷ »U našim se priručnicima jasno ne luče zbirni brojevi od brojevnih pridjeva. Kad se morfološki i odijele, gotovo se redovito pomiješaju pri objašnjavanju njihove distribucije« (Tafra 2005a: 43).

⁸ Uz navedenu skupinu brojevnih imenica u Marković (2012: 487, 490) razlikuju se *brojevne imenice za muške osobe* (*-oj-ic-a*, *-or-ic-a*) i *brojevne imenice u širem smislu*, tj. ostale izvedenice s brojevnim bazama (osnovama), izvedene npr. sufiksima *-aš-ø*, *-ic-a*, *-in-a*, *-in-k-a*, *-k-ø*, *-k-a* (npr. *sedmaš*, *dvica*, *trećina*, *četvrtina*, *desetak/deseci*, *dvojka*).

Tafra, 1989)⁹« (Babić i dr. 1991: 663). Usto, napominje se i da se među brojeve ne svrstavaju riječi koje po značenju, sintaktičkim i morfološkim obilježjima pripadaju drugim vrstama riječi (Tafra 2005a: 53) jer da su »poglavlja o brojevima opterećena „brojevima” kao što su *trostruk, dvaput, dva puta, stoti put, po tri* (Babić i dr. 1991: 667), odnosno *dvoji, dvojica, desetak, trećina, desetinka, stotina* (Hrvatska gramatika: 220, 221)« i »ako se uz njih kaže da to zapravo nisu brojevi (Babić i dr. 1991: 667), onda ih ne treba nazivati brojevima i obrađivati među brojevima« (Tafra 2005a: 42). Međutim, u novijim jezikoslovnim istraživanjima u pristupu analizi hrvatskih brojevnih riječi navode se npr. i *brojevni tekstni konektori* (Marković 2012: 490) i brojevne imenice u širem smislu (usp. bilj. 7).

Brojevi kao vrsta riječi predmet su analize i u monografskom opisu kajkavskoga narječja (Lončarić 1996) i u istraživanjima pojedinih kajkavskih mjesnih govora. Morfološka su obilježja brojeva u suvremenim kajkavskim mjesnim govorima usporediva i sa stanjem u jezičnom sustavu kajkavskoga hrvatskog književnog jezika (usp. Šojat 2009).

U konačnici, smatramo da su brojevi u hrvatskom jeziku, na razini standardnoga jezika i na razini mjesnih govora kajkavskoga narječja, po svojoj naravi složena kategorija za gramatički opis i zahtijevaju mnogovrsna rješenja u jednoznačnom, primjerenom i prihvatljivom pristupu opisu.

3. Analiza

3.1. Glavni brojevi od *jedan* do *četiri* i od *pet* dalje, *jezero* ‘tisuću’

Osnovna su obilježja glavnih brojeva¹⁰ od *jedan* do *četiri*:¹¹ 1) sklonidba, 2) razlikovanje po rodu u brojeva *jedan* i *dva*. Sklonidba je svojstvena i glavnim brojevima od *pet* dalje (stoga se u ovoj analizi donosi više primjera u odnosu na brojeve od *jedan* do *četiri*), što potvrđuju oblici u morfološkom dijelu rječničkoga članka, npr.¹²

⁹ Tu naime Tafra (1989: 235) tvrdi da »dok baratamo tradicionalnim pojmovima vrsta riječi, brojevi se ne mogu razbiti na imenice, priloge i pridjeve zbog razlika među njima u značenju, raspodjeli, funkcijama i u nejednakom ovladavanju gramatičkim kategorijama«.

¹⁰ Glavni brojevi »iskazuju točnu, izmjerenu upravo prebrojenu brojnost onoga što je iskazano imenicom« (Marković 2012: 484). U Marković (2012: 484) dijele se u tri razreda (sintaktički i oblično bitno različita): 1. broj *jedan*, 2. brojevi *dva* (*oba, obadva*), *tri* i *četiri*, 3. ostali glavni brojevi (uključujući primjere *nula*, brojeve od *pet* dalje, desetice, stotice, *tisuću, milijun, milijardu* i ostale izvedene višečlane brojeve).

¹¹ Prema Matasović (2008: 243) u praslavenskom su brojevi od *jedan* do *četiri* razlikovali rod i padež te su se sintaktički ponašali kao pridjevi; brojevi *jedan* i *dva* slijedili su zamjeničku deklinaciju, a *tri* i *četiri* imeničku; brojevi od 5 do 9 bili su imenice ženskoga roda. Lukežić (2015: 253) brojeve *tri* i *četiri* naziva *brojevnim imenicama*.

¹² Pri citiranju primjera moguća su odstupanja od izvornih slovnih znakova, a u zagradi se uz navedeni primjer donosi pokрата naslova rječnika (prema popisu izvora) i broj stranice.

pět num (pěte, pětēm, pětēmi/petēmi) pet *Pět tēra, pět čēka i sēm desētēm vūjdē.* (CZ₃₅₅)

šest num (šēste, -em, -emi/-ēmi) šest (CZ₄₉₈)

děvet num (-ēte, -ētēm, -ētēmi/ēmi) devet (9) (CZ₁₁₈)

děset num (-ēte, -ētēm, -ētēmi/ēmi) deset (10) *Tò sę skūpa kōštāle dēsēt fōrinti. [...]* *Hōču, sēmi desetēmi (z ōbōdvēmi rukāmi).* (CZ₁₁₇)

pět num. (G petějo, DL petēm, I petēmi) pet *Falēle sō petēm dečkōm kōtačnice.* (G₂₅₈)

šest num. (G šestějo, D šestēm, I šestēmi) glavni broj šest *Šestēm dečkōm sō zēli škrlake.* (G₃₆₈)

Zg'inyła je P'ikūša z devet'emj pr'oscj. (MS₄₆₅, s. v. tri) *J'eden p'ajcek ūd dev'etih je zag'iēni.* (MS₄₉₄, s. v. zaginjeni) *Du des'ete v'ure sū se spum'inalj.* (P₁₀₃)

Prema potvrđenim primjerima sklonidba brojeva od *pet* dalje u suvremenim kajkavskim mjesnim govorima morfološko je obilježje neposredno svojstveno govorima kajkavskoga narječja, ali relativno mala zastupljenost u oprimjerenjima (usto i u morfološkom dijelu leksikografskih članaka) ne potvrđuje učestalost uporabe. Drugim riječima, iako su potvrđeni primjeri sklonidbenih oblika rjeđi u oprimjerenjima koja nisu dio rječničkoga članka s brojem u natuknici, ne može se tvrditi da pojedinim govorima nije svojstveno navedeno morfološko obilježje.

Morfološki opisi pojedinih mjesnih govora navode eksplicitnije primjere i realizaciju sklonidbe. Tako se od *pet* dalje glavni brojevi ne dekliniraju (Celinić 2000: 19–20) u kajkavskom govoru Gornje Plemenščine, koji pripada Ivšičevoj starijoj I. konzervativnoj skupini i dio je gornjosutlanskoga dijalekta te bi stoga vjerojatnije bilo očekivati da je sklonidba svojstvena. S druge strane, npr. »sustavi pojedinih podravske kajkavske mjesne govore dopuštaju i sklonidbu brojeva većih od četiri« (Maresić 2018: 76) i to u Ivšičevoj mlađoj, revolucionarnoj križevačko-podravskoj skupini. Realizaciji potvrđenih primjera navedenih u analizi svojstven je zaključak govora Svete Marije: »sporadično se može čuti i deklinacija brojeva većih od četiri (najčešći su instrumentalni oblici: npr. s pět'ēma, š šest'ēma, z dēsēt'ēma)« (Frančić i Menac-Mihalić 2020: 32). Šojat (1982: 406) potvrđuje npr. za turopoljske govore (Ivšičeva mlađa III. revolucionarna skupina) da se glavni brojevi od 1 do 10 mijenjaju po padežima, dodajući tomu da se brojevi veći od deset mogu sklanjati, ali se to u govoru vrlo rijetko događa. Morfološko obilježje sklonidbe brojeva od *pet* dalje dijakronijski je usporedivo sa stanjem u jezičnom sustavu kajkavskoga hrvatskog književnog jezika (usp. Šojat 2009: 63–64), što dokazuju natuknice glavnih brojeva u abecedariju *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* (bilo u morfološkom dijelu ili u oprimjerenjima značenja).

Od ostalih obilježja glavnih brojeva upućujemo još na sljedeće. Potvrde leksikografskih izvora pokazuju da je govorima kajkavskoga narječja svojstveno tipsko morfološko obilježje u kojem uz brojeve *dva*, *tri*, *četiri* imenice muškoga roda (i pridjevske riječi koje im pripadaju) u N, V i A stoje u množini, npr.

Šti:r br'a:te, fsakmo f'artal gr'unta. (Č₆₀) *Teḗ'i:šen d'a:n je tri dni pa Baž'iče.* (Č₂₈₂) *Na Tri kroájle tréjba hišo buagoslóuvet.* (D₄₁₅) *Ditè je stàro trî mîsece.* (DI₄₈) *Boltèk sè è na sâmè Trikràlè ròdil.* (Đ₇₃₅) *Nap'alji su me čet'iri rãzbojniki.* (HZ₄₃) *Ísusek jæ bìl môle detêce dôk su mu sæ trî krãli dôšli paklaníti.* (J₆₇) *Naklãli smæ dvâ vuôzæ siêna.* (J₁₇₂) *Dv'ò dn'ij zvr't'ova j'ènu l'oukîy.* (MS₅₅₁) *Na l'etÿ su zakl'alj pu št'irj p'ajceke.* (MS₅₀₀) *Tr'i kr'òlj. Za tr'i kr'òle d'òjdeju z kr'izecÿm.* (P₂₄₂) *Ôna ti sè nabûba i pòkle trî dâne niš nè zna.* (S₂₅₀) *Ki bi, da bi, to su bili dva brati.* (S₂₆₇) *Žena drži pri hiži tri vugle, a muž samo jednega.* (S₂₇₂) *Kr'avÿ se 'običnu pum'òžèju stel'itj tr'i du čet'irj m'òžj k'ojj t'èle za v'ojke vl'èčèju v'un.* (SĐ₄₅₈) *Dòg dv'ò kòbikè súdra n'ò t'è xitjjo, s'è b'òlj tj prèdò.* (SMf₁₁₈) *Mòramò trî v'òžè s'èna zmétati.* (SMf₂₀₂) *Trî vínakè je spìl i g'otof'je!* (V₁₁₂₃) *Ostavili smu dva rànce.* (Z₂₇₂)

Za navedenu je realizaciju mogući i drugačiji oblik imenice (npr. *dva brata*, *tri dana*, *tri oreja*), npr.

Dva s'uhta je f'artal m'etra. (Č₂₇₆) *Na obroáze déjkl'ca éma dvoá léjpa črna béjna.* (D₃₃) *Sv. Trî kroájla só, hišo buó nám blagoslóviu.* (D₂₉₄) *Kúa so vléjkua štíere kójna.* (D₃₉₈) *Jést jéman séstro i trî broáta.* (D₁₂₇) *Ruónau je za dvoá-tri sólda c'ejle doán.* (D₃₄₇) *Dopelãli smo trî pelãja drívja.* (DI₃₂₁) *Ižà è na dvâ dvokrílca.* (Đ₁₄₉) *Staréši je trî dãnâ od vrãga.* (Fk-p₇₅) *Ftr'gla s'ò se trî r'èfa.* (G₃₂₀) *Ôci su joj kãk dvâ gûmbeka.* (S₂₉₈)

U navedenoj je realizaciji riječ o dijelu složene gramatičke problematike u hrvatskom jeziku o sintagmatici navedenih glavnih brojeva i pitanja jednine/množine/duala/paukala imeničkih riječi uz koje stoje u sintagmatskom nizu. Nerijetko se dvojni oblici ostvaruju i u istom govoru (npr. *dva brati* (S₂₆₇) : *dvâ gûmbeka.* (S₂₉₈)).

Govorima kajkavskoga narječja svojstvena je uporaba leksičke jedinice *jezero* 'tisuću'. Potvrđuje se u kajkavskom hrvatskom književnom jeziku (RHKKJ 1988: IV, 209) od najstarijih izvora 16. st. pa sve do dijalektnih književnih izvora 20. stoljeća, uz *hiljada* 'hiljadu/tisuću',¹³ s nešto mlađim potvrdama od 18. st. (RHKKJ1986: III, 717). U govorima kajkavskoga narječja realizaciju im je moguće supostaviti prema natuknicama rječničkih članaka, npr.:

¹³ U standardnom hrvatskom jeziku »valja razlikovati brojeve *sto/stotinu*, *tisuću*, *milijun*, *milijardu* itd., koji su nesklonjivi (podrijetlom akuzativi, tzv. okamenjeni akuzativi mjere), od imenica *stotina*, *tisuća*, *milijun*, *milijarda* itd., koje su sklonjive« (Marković 2012: 486).

JEZERO	HIL(J)ADA/HIL(J)ADU
<p>jèzere <i>n</i> (-a, jezèr) ① jezero [...] ② tisuća [mađ. ezer < perz. hezar] <i>Kliẽn ję mòrti jèzere liët stàr.</i> (CZ₁₈₉)</p>	<p>hìlada/hìladu <i>f</i> (-ę, -âđ) <jèzere> tisuća, hiljada, 1000 [gr. khiliás] <i>Pùne ję hilâđ òn v bèrtija òstàvil. Štięf Masànoy ję bìl mòrti i hìladu pùt dõmâči česník!</i> (CZ₁₇₃)</p>
	<p>hìlada <i>f</i> (sg. G hìlade, pl. G hìlad) tisuća <i>Za stú hìlad képeu je híšo na Bróude.</i> (D₁₁₇)</p>
	<p>hìladu (hìljadu) br. gl. [hìl(j)adu, ž. hìl(j)adu] tisuću (1000) <i>Piciklin sam plàtių trî hìljade.</i> (DI₁₇₁)</p>
<p>jèzèra ž. (G jd. jezèrę, G mn. jezèr, L mn. jezèrâj, I mn. jezèrâmi) tisuća <i>Jezero sëm ti pôt rëkël!</i> [...] (Đ₂₃₂)</p>	<p>ilàda ž. (G jd. iladę, G mn. ilâđ, L mn. iladâj, I mn. iladâmi) tisuća (Đ₂₁₆)</p>
<p>j`ezere br. jez[^]er, tisuću [...] <i>Jûn`ec mę je k`ostal p`et jez`er.</i> (HZ₁₃₅)</p>	<p>h`iljadu br. h`iljade, h`iljadi, tisuću <i>Tr`ebale mi bùde h`iljadu čriępe za krof.</i> (HZ₁₀₉)</p>
<p>jězare broj tisuću <i>Jězare fuõrinti.</i> (J₁₁₈)</p>	<p>hìlada ž (jd G hìladæ, I /s/ hìladu; mn N hìladæ, G hìlad/hìladi, hìladam, -æ, /na/ -aj, /s/ -ami) tisuća, tisućica (J₁₀₄)</p>
<p>jezero [j`ezery j`ezere] num. tisuću <i>Žijvju bú`išće j`ezery l`ejt.</i> [...] = h`iledu (MS₁₆₀) <i>C`enju sem gr`ounta na d`ęset j`ezery d`inaruf.</i> (MS₇₉)</p>	<p>hiledo [h`iledu] num. = j`ezery (MS₁₄₆) <i>Zbr`alų sų trjãd`ęstų h`iladų d`inaruf za n`quvų ul`õr.</i> (MS₅₂₅)</p>
<p>jezero¹ [j`ezery¹ j`ezere] num. tisuća <i>J`ezery l`ęt smų n`ę m`ęlj sv`oju d`ržavu.</i> (P₂₀₇) jezera [j`ezera j`ezere] num. <i>J`eny j`ezera je zas`užil.</i> = j`ezery¹ (P₂₀₇)</p>	<p>hiljada [h`ilada h`ilade] num. tisuća <i>H`ilada k`unų je d`enes n`ikaj. `Ima pl`õčų d`ęset h`iladų k`unų.</i> (P₁₈₃) hiljadu [h`iladu] num. tisuću <i>H`iladu p`õt sam tų t`õ r`ekel!</i> = h`iledu (P₁₈₃) hiljedo [h`iledu] num. = h`iladu (P₁₈₃)</p>
<p>jezero [j`ezery j`ezere] num. tisuća <i>J`ezery l`ęt smų n`ę m`ęlj sv`oju d`ržavu.</i> (SĐ₁₆₈)</p>	<p>hiljada [h`ilada h`ilade] num. tisuća <i>H`ilada k`unų je d`enes n`ikaj.</i> (SĐ₁₅₂) hiljadu [h`iladu] num. tisuću <i>H`iladu p`õt sam tų t`õ r`ekel!</i> (SĐ₁₅₂)</p>

JEZERO	HIL(J)ADA/HIL(J)ADU
[...] <i>tò xīža nę vrěđi vęč ot pęđęšet jęzēr.</i> (SMf ₆₉)	
j'ęzëro , j'ęzëřę; j'ęzëřę, jęzër, j'ęzëra tisuća (1000); <i>usp. h'ilada 'Imęl j'ęšęm stô jęzër, pa mi jih ję n'ęšči zęl...</i> (narodna pjesma) (V ₂₆₄)	h'ilada , h'iladę; hilât <i>f.</i> tisuća; <i>usp. j'ęzëro H'iladę i h'iladę 'ima, p'uno hilât.</i> (V ₂₃₀)
jęzëra , jęzëřaća [jd. G jęzëřę, I jęzëru; mn. G jęzër] = hilada <i>Jęzëre nęvoli s tobu tōkle.</i> (Z ₉₃)	

Navedenim brojevnim jedinicama, osim oblika *hil(j)adu* svojstvena je sklonidba. U načelu, u govorima uz jedinicu *jezero* supostoji *hil(j)ada/hil(j)adu*. Zaključuje se da je stariji oblik *jezero* živ u uporabi (no valja ipak uzeti u obzir tijek od prikupljanja jezične građe za leksikografsku obradu do samoga objavljivanja pojedinoga rječnika).

3.2. Brojevni pridjevi i brojevne imenice

Brojevni pridjevi i brojevne imenice rjeđe su potvrđeni u kajkavskim leksikografskim izvorima. To potvrđuje i zaključak da »riječi izvedene od brojeva (brojni pridjevi, brojni prilozii), koje u suvremenim kajkavskim govorima sve više gube svoju izražajnu moć, svoju jezičnu funkcionalnost, u kajkavskoj su književnosti obilato zastupljene. Toj su književnosti strane samo brojne imenice, tipa *dvojica*, *trojica* itd., koje nalazimo samo u starim kajkavskim rječnicima, Habelićevu, Belostenčevu i Jambrešićevu, i tek ponešto u nekih pisaca 19. stoljeća, koji su ih uvodili pod utjecajem štokavštine, često i s pogrešnim značenjem« (Šojat 2009: 65).¹⁴

1) brojevni pridjevi, npr.

ōsmęri *num* (-e, -emi) osmero *Sę zīmę sëm bil na ōsmęre gōštię.* (CZ₃₃₅)

ęet'ęri *adj num* (-ęre/ęre, -ęrem/ęrem, -ęmi/-ęremi) četveri (CZ₁₀₆)

petęri *num* pet skupova, parova *Dŏvęzli su petęřę mlądiceę na petęre kŏle.* (CZ₃₅₅)

šęstęri *prid. br.* (u zn. šest) kojih ima ukupno šest, šestoro *Šęstęre je štũmfę namŏčiũ dęnes.* (DI₄₄₅)

¹⁴ Što se npr. standardnoga jezika tiče, »ispitivanje je pokazalo da govornici ne znaju pravilno upotrijebiti brojevne pridjeve, da ih osjećaju stranima i da ih spontano ne rabe u situacijama kad ih moraju upotrijebiti« (Tafra 2005b: 22–23).

šezdesetēri *prid. br.* (u zn. šezdeset) kojih ima ukupno šezdeset *Ōvo lito su se šezdesetēri pāri vēnčali.* (DI₄₄₅)

dvōji *prid. br.* (D dvōjēm, I dvōjēmi) dvoji *Imāmo dvōja vrāta.* (D₁₄₉)

dvuōji *m, dvuōjæ* *ž br* (za predmete u paru ili od dva dijela) dva, dvoji, dvije, dvoje *Dvuōji škōrni, dvuōjæ gācæ, dvuōjæ kliša.* (J₇₅)

čætvari, -æ *broj* (m ž G čætvari, D čætvarim, A čætvaræ, L /na/ čætvari, I /s/ čætvarimi) četvori *Čætvari škōrni, čætvaræ hlācæ, čætvaræ kliša.* (J₅₉)

šesteroji [šester'ojj šester'ojih] *num.* brojni pridjev od šest *Pr m'ēši su ugl'ošeni šester'ojj ml'odenci.* (P₆₈₈)

peteroji [peter'ojj peter'ojega] *num.* peteri *Za s'ēcaī su v'ēč zasnuḃ'očeni peter'ojj sv'atī.* (SD₃₀₉)

Jenākō ē trōje svātē imāti ili jempōt zgorēti. (D₈₅₉) *Ima tr'ojū d'ecū.* (P₂₈₇) *Dvōje mlādencē je najēmpuḃ z'ēnil!* (V₄₁₁)

2) brojevne imenice, npr.

ōsmērica *f* (-ē, -) osmorica *Ni_h je bile ōsmērica a nās sāmē četvērca.* (CZ₃₃₅)

četvērca *f* (-ē, -ō) četverica, četvorica *Bile nās je četvērca na kōle.* (CZ₁₀₆)

pētere *m* (-ēre; -ēmi; -iē) petero *Bile nās je pētere decē.* (CZ₃₅₅)

sedmērica *f* (-ē, -) sedmorica *Bile i_h je sedmērica i niē im mōgel pōbēči.* (CZ₄₅₃)

dvōje/dvōji/dvōje *num* (dvōjē, dvōjem, dvōjēmi) dvoje *Imiēla je dvōje glāy decē. Na viējncājnu su bili dvōji svāti. Dē sē dvōje lēgnē i trējti sē zdīgnē. Z dvōjēmi kōli idu. Brde ima dvōja bilca.* (CZ₁₃₅)

trōje/trōji/trōje *num* (trōjē, trōjem, trōjēmi) troje *Lādice su dōvēzli na trōje kōle. Saki dān je bile trōje jēle. Živel je ženō i trōje decē v māle kōlibe z blātem zmāzane. Imēli smē trī kōbile i dvōje lājnske žriēbičōy i trōje lētešne.* (CZ₅₂₈)¹⁵

tridesetēri *br. im.* [G *tridesetērih*] (u zn. trideset) kojih ima ukupno trideset, tridesetoro *Tridesetēri jih je h rāzredu.* (DI₄₈₀)

trinajestēri *br. im.* (u zn. trinaest) kojih ima ukupno trinaest, trinaestoro *S trinajstērimi pājcekim je tēško, kaj prasica nīma tūlko mlīkā.* (DI₄₈₁)

četverīca *br. im.* [G *četverīce*] četiri osobe muškoga spola, četvorica *Z lozē je četverīca kojōf kōmaj zvlīkla drīvje.* (DI₁₀₀)

dvādešetōro *zb. br.* (G mn. dvādešetōrī, A mn. dvādešetōrē, LI. mn. dvādešetōrēmi) dvadesetoro (D₁₄₉)

dvoīca *m.* (G jd. *dvoicē*, L jd. *dvoīcē*, I jd. *dvoicōm*) dvojica *Dvoicā smo mōrāli nosīti.* (D₁₄₉)

¹⁵ Natuknice uključuju primjere i brojevnih imenica i brojevnih pridjeva.

š`estere br. š`esterih, šesteriém, šestero njih, isto i **š`estore** *Imiêla je š`estere d'ece.* (HZ₄₁₉)

petoje [pet'oje] num. petero *Pet'oje l'udij se pe'l'alu na c'ugu. Pet'oje ih je b'ilu.* (P₄₁₆)

trôje num. troje *Trôje ih je b'ilo.* (V₁₀₈₆)

š'ęšteró, š'ęšterih, š'ęšterim, š'ęšteręmi brojna imenica; šestero *B'ilo nas je š'ęšteró br'atof.* (V₁₀₁₁)

čętvęre, čętvęre s. br. zb. četvero (Z₂₉)

pętęre, pętęre broj zb. petero *Bile je pętęre decę pri hiži [...].* (Z₂₁₉)

osmęre broj zb. osmero (Z₂₀₆)

Dđk dvojica idô v ísti čas přek pocęka, tó ę nešřęča. (Đ₈₆₆) *Shřónil ję čętvare decę.* (J₂₆₃) *Š'ura 'ima četer'oje d'ęce. Švablice [...] 'očęju m'ęti s'am dv'oje d'ęce.* (P₁₀₃)

Brojevni pridjevi i brojevne imenice ponajprije se navode u natuknicama rječničkih članaka (obično s oblicima sklonidbe i oprimjerenjima; razvidna je i neujednačenost i kolebanje u vezi s dodjelom oznake vrste riječi), a rjeđe u sekundarnim oprimjerenjima, tj. u značenjima drugih vrsta riječi. To može biti i pouzdani pokazatelj da je njihova učestalost uporabe u opadanju.

S druge strane, izraz i sadržaj brojevnih imenica preuzimaju drugi morfološki oblici. Tako je u govorima umjesto brojevne imenice *dvojica* (*trojica*) potvrđena uporaba oblika muškoga roda broja *dva/tri* uz ličnu zamjenicu i to:

1) kad se označuje osobe muškoga spola, npr.

Uni dva sę dr'ugu na m'ejnjo, ko kaj je buo přek, j'ejcę al k'akuš. (Č₈₉) *Mi dvâ smo jãrgani, skųp smo h škôlu hođili.* (DI₁₈₆) *Nâs dvâ, tôrba grâ i čępa kisęlôga mlęka.* (Đ₈₇₁) *K'ak zb'ęči ka se n'as dv'o ne z'ijdemu?* (MS₅₂₃)

trî num. [...] 2. trojica *Mi trî.* (V₁₀₈₄)¹⁶

ali i 2) kad se označuje osobe različita spola, npr.

Ŏni dvâ su jednôki, ōn ję ísti kák i ōna. (J₁₁₇) *Nih dvę su si srôdne dųše.* (V₉₇₅)

Budući da je u navedenim primjerima riječ i o ličnim zamjenicama uz brojeve, sročnost je obično u nominativu, a usto i u genitivu,¹⁷ kao što potvrđuju i drugi primjeri, npr.

Ŏne dviê su pedašicę pa su sę fųrt pãrilæ. (J₂₀₁) *Nih dvê sãmo klãfrati znãju.* (S₃₀₇) *Nih dvęh v'ęč d'ugo nęma v Var'aždinu.* (V₁₄₂)

trî num. [...] 3. troje *Nih trî.* (V₁₀₈₄)

¹⁶ Uz npr. *D'ošli su nih čętvęrica.* (V₈₂)

¹⁷ Usp. Lončarić (1996: 119) i Šojat (1982: 428).

Umjesto uporabe pojedinih primjera brojevnih imenica u govorima se realizira glavni broj ili glavni broj uz imenicu *komad*, npr.

'Anka je rodila trin`ejst komâde zdrâve d'ec̃e. (HZ₄₅₇) Zajîca je sk`otila šest zâjč̃eke. (HZ₃₇₆) D'ęset d'ęce je uthr'onîla na řim. (SĐ₇₉) M'ortî se t'ijam d'ęset d'ęce n'apšalu v kuržî'ok duk su se sv'ate igr'alî. (SĐ₂₅₇) Tr'ęza je m'ęla d'ęset kum'odî d'ęce puķ se m'ęla ud č'ęga nařifc'ęratî. (SĐ₂₆₆)

kao jedno od morfoloških obilježja svojstveno govorima kajkavskoga narječja.

4. Zaključak

Prema leksičkoj zastupljenosti brojeva kao vrste riječi u natuknicama i oprijerenjima rječnika pojedinih mjesnih govora kajkavskoga narječja (kao izvoricima primjera brojeva) analizirana su pojedina osnovna kajkavska morfološka obilježja brojeva.

Utvrđeno je da su osnovna obilježja glavnih brojeva od *jedan* do *četiri*: 1) sklonidba, 2) razlikovanje po rodu u brojeva *jedan* i *dva*, 3) sklonidba glavnih brojeva od *pet* dalje.

Pokazano je da je govorima kajkavskoga narječja svojstveno tipsko morfološko obilježje prema kojemu uz brojeve *dva*, *tri*, *četiri* imenice muškoga roda (i pridjevske riječi) u N, V i A stoje u množini, npr. *dva brati*, *tri kralji*, uz supostojanje oblika *dva brata*, *tri kralja*.

Govorima kajkavskoga narječja svojstvena je uporaba leksičke jedinice *jezero* 'tisuću', uz koju supostoji *hil(j)ada/hil(j)adu*.

Uz primjere uporabe brojevnih pridjeva i brojevnih imenica potvrđena je uporaba oblika muškoga roda broja *dva/tri* uz ličnu zamjenicu umjesto brojevne imenice *dvojica* (*trojica*), a pritom je sročnost ličnih zamjenica uz glavne brojeve obično u nominativu, a usto i u genitivu.

Izvori (abecednim redom pokrata)

- CZ = Šatović, Franjo; Kalinski, Ivan. 2012. *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga prigorskoga govora zagrebečkoga Čerja*: [Domjanićevo Prigorje]. Zagreb [i. e. Sv. Ivan Zelina]: Pučko otvoreno učilište Sv. Ivan Zelina.
- Č = Malnar, Slavko. 2002. *Pamejnek: govor u čabarskom kraju*. Čabar – Rijeka: Matica hrvatska Čabar – Adamić.
- D = Pavešić, Marija; Magaš, Blaženka; Laloš, Željko. 2006. *Rječ do riči: beséjdnék déjuonškega devoána: rječnik delničkoga govora*. Delnice – Rijeka: Adamić.
- DI = Hanzir, Štefica; Horvat, Jasna; Jakolić, Božica; Jozić, Željko; Lončarić, Mijo. 2015. *Rječnik kajkavske donjosutlanske ikavice*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Đ = Maresić, Jela; Miholek, Vladimir. 2011. *Opis i rječnik đurđevčkoga govora*. Đurđevac: Gradska knjižnica Đurđevac.
- Fk-p = Maresić, Jela; Menac-Mihalić, Mira. 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- G = Večenaj, Ivan; Lončarić, Mijo. 1997. *Rječnik govora Gole: srednjopodravska kajkavština*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- HZ = Vranić, Stanko. 2010. *Tak se govori(le) pri nas*. [Hrvatsko zagorje: (Bede-kovčina, Sveti Križ Začretje)]. Konjščina: Vranić-dom.
- J = Kovačec, August. 2020. *Rječnik govora Jesenja*. Gornje Jesenje: Općina Jesenje.
- MS = Blažeka, Đuro; Rob, Grozdana. 2014. *Rječnik Murskog Središća*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- P = Blažeka, Đuro. 2018. *Rječnik preloške skupine govora međimurskog dijalekta*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- S = Žegarac Peharnik, Milan. 2003. *Mali tematski rječnik samoborskoga kajkavskog govora*. Samobor: Samoborfest.
- SĐ = Belović, Stjepan; Blažeka, Đuro. 2009. *Rječnik govora Svetog Đurđa*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- SMf = Frančić, Anđela; Menac-Mihalić, Mira. 2020. *Rječnik frazema i poslovice međimurskoga govora Svete Marije: Kaj? Storijska Kanižaj!* Zagreb: Knjižica.
- V = Lipljin, Tomislav. 2002. *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*. Varaždin: Garestin.
- Z = Dragija, Stjepan. 2016. *Kajkavski rječnik okolice Svetog Ivana Zeline*. Sv. Ivan Zelina: Matica hrvatska, Ogranak Sv. Ivan Zelina.

Literatura

- Babić, Stjepan i dr. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU – Globus.
- Barić, Eugenija i dr. 1997. *Hrvatska gramatika*. II. promijenjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Celinić, Anita. 2000. O morfološkosti govora Gornje Plemenščine. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 26, Zagreb, 13–23.
- Frančić, Anđela; Menac-Mihalić, Mira. 2020. O Svetoj Mariji i njezinu govoru. *Rječnik frazema i poslovice međimurskoga govora Svete Marije: Kaj? Stori-japa Kanižaj?* Zagreb: Knjigra, 13–37.
- Kuna, Branko. 2008. Gramatička kategorija broja i drugi načini izražavanja količinskih značenja. *Način u jeziku / Književnost i kultura pedesetih. Zbornik radova 36. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Ur. Krešimir Bagić. Zagreb: Filozofski fakultet – Zagrebačka slavistička škola, 37–47.
- Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lončarić, Mijo. 2005. *Kajkaviana & alia. Oglеди o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima*. Čakovec – Zagreb: Zrinski – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Lukežić, Iva. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 2. Morfologija*. Zagreb – Rijeka – Grobnik: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci – Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- Maresić, Jela. 2018. Morfologija podravskoga kajkavskog dijalekta. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 22, Zagreb, 1–140.
- Marković, Ivan. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Matasović, Ranko. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Pranjковиć, Ivo. 1982. Klasifikacija riječi na vrste i razine gramatičke analize. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 17, Zagreb, 23–31.
- Pranjковиć, Ivo. 2004. Kategorijalna svojstva imenskih riječi. *Zbornik radova Zagrebačke slavističke škole 2003*. Ur. Stipe Botica. Zagreb: Filozofski fakultet – Zagrebačka slavistička škola – Hrvatski seminar za strane slaviste, 25–32.
- Pranjковиć, Ivo. 2021. *Gramatičke graničnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- RHKKJ = *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*. Sv. 1 – 15. 1984. – 2020. Zagreb: HAZU – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Silić, Josip; Pranjковиć, Ivo 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

- Šarić, Ljiljana. 2002. *Kvantifikacija u hrvatskome jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Šojat, Antun. 1982. Turopoljski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, Zagreb, 317–493.
- Šojat, Antun. 2009. *Kratki navuk jezičnice horvatske: jezik stare kajkavske književnosti*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Tafra, Branka. 1989. Što su brojevi? (gramatički i leksikografski problem). *Rasprave Zavoda za jezik IFF*, 15, Zagreb, 219–237.
- Tafra, Branka. 1999. Dvije o dvome. *Teorija i mogućnosti primjene pragmatolingvistike: zbornik*. Ur. Lada Badurina, Nada Ivanetić, Boris Pritchard, Diana Stolac. Zagreb – Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 769–780.
- Tafra, Branka. 2005a. Morfološka obilježja brojnih riječi. *Od riječi do rječnika*. Zagreb: Školska knjiga, 39–53.
- Tafra, Branka. 2005b. Oba, obadva. *Od riječi do rječnika*. Zagreb: Školska knjiga, 11–38.
- Tafra, Branka. 2022. Brojevi i „brojevi“. *Jezikoslovna raznolikost*. Zagreb: Matica hrvatska, 129–138.
- Znika, Marija. 2002. *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

The morphological characteristics of numbers in local Kajkavian dialects on the example of selected Kajkavian dialect dictionaries

Summary

This paper analyses the basic morphological characteristics of numbers using a corpus selected from the published Kajkavian dialect dictionaries. The analysis focuses on cardinal numbers and their basic characteristics: declension of cardinal numbers from *jedan* [one] to *četiri* [four], and especially from *pet* [five] onward; agreement of masculine nouns in nominative, accusative, and vocative cases with numbers *dva* [two], *tri* [three] and *četiri* [four]; the use of the cardinal number *jezero* [thousand]; the presence of numeral nouns and numeral adjectives.

Ključne riječi: kajkavsko narječje, morfologija, brojevi kao vrsta riječi, rječnik mjesnoga govora

Keywords: Kajkavian dialect group, morphology, numbers as a part of speech, dictionary of local Kajkavian dialects